

Briselē, 2024. gada 22. janvārī
(OR. en)

5676/24

Starpiestāžu lieta:
2018/0218(COD)

AGRI 44
AGRIFIN 8
AGRIORG 9

PAVADVĒSTULE

Sūtītājs:	Eiropas Komisijas ģenerālsekretāre, parakstījusi direktore <i>Martine DEPREZ</i>
Saņemšanas datums:	2024. gada 22. janvāris
Saņēmējs:	Eiropas Savienības Padomes ģenerālsekretāre <i>Thérèse BLANCHET</i>
K-jas dok. Nr.:	COM(2024) 12 final
Temats:	KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI Saskaņā ar TKO regulas 219.–222. pantu pieņemto krīzes pasākumu izmantojums

Pielikumā ir pievienots dokuments COM(2024) 12 *final*.

Pielikumā: COM(2024) 12 *final*

Briselē, 22.1.2024.
COM(2024) 12 final

KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI

Saskaņā ar TKO regulas 219.–222. pantu pieņemto krīzes pasākumu izmantojums

1. Ievads

Saskaņā ar Regulas (ES) Nr. 1308/2013 (TKO regula)¹ 225. panta db) punktu Komisijai līdz 2023. gada 31. decembrim jāiesniedz Eiropas Parlamentam un Padomei ziņojums par krīzes pasākumu izmantošanu un jo īpaši par tādu ārkārtas pasākumu izmantošanu, kas pieņemti, ievērojot TKO regulas 219.–222. pantu.

Šis ziņojums attiecas uz ārkārtas pasākumu regulām, ko Komisija pieņēmusi saskaņā ar TKO regulas 219.–222. pantu no 2014. gada 1. janvāra līdz 2023. gada beigām.

Šā ziņojuma 1. pielikumā sniegts saraksts ar visām attiecīgajām regulām. Šā ziņojuma 2. pielikumā sniegta informācija par ES gada kopējiem izdevumiem pa pasākumiem līdz 2023. finanšu gada beigām (2023. gada 15. oktobrim).

2. Ārkārtas pasākumu veidi saskaņā ar TKO regulu

2.1. Ievads

TKO regulas V daļas I nodaļas (219.–222. pants) nosaukums ir “Ārkārtas pasākumi”. Ar minētajiem pantiem Komisija tiek pilnvarota pieņemt ārkārtas tirgus pasākumus šādos gadījumos:

- tirgus traucējumi (219. pants),
- dzīvnieku slimības, augiem kaitīgie organismi un patērētāju uzticības zaudēšana sabiedrības, dzīvnieku vai augu veselības risku dēļ (220. pants),
- īpašas problēmas (221. pants),
- ievērojams līdzsvara trūkums tirgos (222. pants).

Šie noteikumi atspoguļo vajadzību — ņemot vērā kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) principiālu orientāciju uz tirgu — novērst iespējamus riskus, kas bieži vien ir pēkšņi un neparedzami un ko rada apstākļi, kuri var izņēmuma kārtā rasties lauksaimniecības tirgos, piemēram, tirgus nestabilitāte, cenu svārstīgums vai ar dzīvnieku un augu veselību saistītu ierobežojumu sekas.

Tāpēc ārkārtas pasākumus var aplūkot saistībā ar preventīvajiem un riska pārvaldības instrumentiem, kas ES lauksaimniekiem pieejami KLP un valstu politikā.

Lauksaimnieciskā ražošana pēc būtības ir riskanta. Ražu, produktu kvalitāti un saistītās cenas ietekmē daudzi ārēji faktori ar īstermiņa ietekmi, piemēram, laikapstākļi un citi vidiskie vai sanitārie faktori (piemēram, dzīvnieku slimības un augiem kaitīgie organismi). Lauksaimniecisko ražošanu apdraud arī riski, kas izriet no lauksaimniecības tirgu attīstības, tirdzniecības traucējumiem vai ģeopolitiskiem notikumiem. Šos riskus pastiprina tādu ražošanas lēmumu raksturs, arī ieguldījumi, kas bieži vien jāpieņem, pamatojoties uz vidēja termiņa un ilgtermiņa perspektīvu. Turklāt dažās ražošanas sistēmās (piemēram, dzīvnieku audzēšanā) nav iespējama ražošanas ātra pielāgošana.

Dažus no šiem riskiem var klasificēt kā parastus vai nododamus, un tos var pārvaldīt vai nu pašā saimniecībā, vai izmantojot tirgus instrumentus vai privātus riska dalīšanas instrumentus (piemēram, apdrošināšanu). Citi riski var būt sistēmiski/katastrofāli un radīt tik lielas izmaksas, ka privātie riska pārvaldības instrumenti ir nepietiekami (piemēram,

¹ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 1308/2013 (2013. gada 17. decembris), ar ko izveido lauksaimniecības produktu tirgu kopīgu organizāciju un atceļ Padomes Regulas (EEK) Nr. 922/72, (EEK) Nr. 234/79, (EK) Nr. 1037/2001 un (EK) Nr. 1234/2007 (OV L 347, 20.12.2013., 671. lpp.).

apdrošināšanas sabiedrības var nevēlēties nodrošināt segumu ar samērīgām prēmijām)². Tāpēc tirgus krīžu laikā var būt vajadzīga īpaša un ārkārtas publiska rīcība.

Ārkārtas pasākumi papildina gan citus tirgus intervences pasākumus, kuri paredzēti TKO regulā (jo īpaši valsts intervenci un privātās uzglabāšanas atbalstu (*PSA*)³) un kuru mērķis ir stabilizēt cenas lauksaimniekiem, gan krīžu novēršanas un pārvarēšanas noteikumus, izmantojot nozaru intervences, ko var paredzēt KLP stratēģiskajos plānos (piemēram, augļu un dārzeņu nozarē).

Ārkārtas pasākumi pēc būtības ir pagaidu pasākumi, un tos pieņem tādā mērā un uz tādu laikposmu, kāds nepieciešams, lai atrisinātu attiecīgās problēmas.

Komisijas regulu — kuru pamatā ir TKO regulas 219.–222. pants — apsvērumos ir sniegts ārkārtas pasākuma pieņemšanas loģiskais pamatojums, balstoties uz objektīvu tirgus situācijas novērtējumu.

2.2. Budžeta aspekti

Līdz 2023. gadam ārkārtas pasākumiem, kas ietver finansiālu atbalstu, varēja mobilizēt finanšu resursus no “rezerves krīzes situācijām lauksaimniecības nozarē” (iepriekšējās KLP horizontālās regulas⁴ 25. pants; TKO 226. pants), ko finansēja, piemērojot “finanšu disciplīnu”. Šis finansēšanas mehānisms nozīmēja to, ka, aktivizējot rezervi krīzes situācijām lauksaimniecības nozarē, tiek attiecīgi samazināti tiešie maksājumi lauksaimniekiem, un tās izmantošanai bija vajadzīgs Padomes un Eiropas Parlamenta lēmums par pārvietojumu. Šī rezerve netika izmantota līdz 2022. gada martam, kad tika pieņemts ārkārtas pielāgošanas atbalsts ražotājiem, kurus skārušas Ukrainā notiekošā kara sekas. Atbalsta paketes apmērs sasniedza 500 milj. EUR, no kuriem 350 milj. EUR tika finansēti no 2022. gada krīzes rezerves. Iepriekš visos pārējos gadījumos finansējums ārkārtas pasākumiem tika nodrošināts no citiem pieejamajiem līdzekļiem saskaņā ar Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonda (ELGF) maksimālo apakšapjomu, neizmantojot krīzes rezervi.

No 2023. gada un saskaņā ar jaunās KLP horizontālās regulas⁵ noteikumiem tika izveidota lauksaimniecības rezerve vismaz 450 milj. EUR apmērā, un tā tiks izveidota 2023.–2027. gada perioda katra gada sākumā⁶. ES budžetā var būt noteikta lielāka summa.

Lauksaimniecības rezervei paredzēto summu iekļauj tieši ES budžetā, padarot rezerves līdzekļus tieši pieejamus. Ārkārtas pasākumi (kopā ar tirgus intervences pasākumiem) jāfinansē no šīs rezerves. Lauksaimniecības rezervi izveido, vispirms izmantojot no iepriekšējā gada rezerves atlikušos neizmantotos un pārnestos līdzekļus, pēc tam — līdzekļus, kas pieejami saskaņā ar ELGF maksimālo apakšapjomu, un vajadzības gadījumā un tikai kā galējo līdzekli — piemērojot finanšu disciplīnu.

TKO regulas nodaļā par ārkārtas pasākumiem ir četri panti. Turpmākajās apakšiedaļās katrs no šiem pantiem ir aplūkots sīkāk.

² Sk. Lauksaimniecības tirgu jautājumu darba grupas ziņojumu (2018).

³ TKO regulas 8.–21. pants.

⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 1306/2013 (2013. gada 17. decembris) par kopējās lauksaimniecības politikas finansēšanu, pārvaldību un uzraudzību un Padomes Regulu (EEK) Nr. 352/78, (EK) Nr. 165/94, (EK) Nr. 2799/98, (EK) Nr. 814/2000, (EK) Nr. 1290/2005 un (EK) Nr. 485/2008 atcelšanu (OV L 347, 20.12.2013., 549. lpp.).

⁵ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2021/2116 (2021. gada 2. decembris) par kopējās lauksaimniecības politikas finansēšanu, pārvaldību un uzraudzību un ar ko atceļ Regulu (ES) Nr. 1306/2013 (OV L 435, 6.12.2021., 187. lpp.).

⁶ Regulas (ES) 2021/2116 16. panta 2. punkts.

2.3. Regulas 219. pants

219. pants ļauj Komisijai ar deleģētajiem aktiem veikt pasākumus, kas vajadzīgi, lai efektīvi un iedarbīgi reaģētu uz tirgus traucējumiem un šādu traucējumu draudiem visās lauksaimniecības nozarēs, uz kurām attiecas TKO⁷. Būtisku, steidzamu iemeslu dēļ deleģētos aktus var pieņemt saskaņā ar steidzamības procedūru (KTO regulas 228. pants), un tie stājas spēkā nekavējoties, kamēr Eiropas Parlaments vai Padome nav izteikuši iebildumus.

Komisija var pieņemt šādus pasākumus, ja rodas tirgus traucējumi vai to draudi (jo īpaši, bet ne tikai cenu pieauguma vai krituma dēļ) un šī situācija varētu turpināties vai pasliktināties. Šos pasākumus var pieņemt, ja jebkādi citi pasākumi, kas pieejami saskaņā ar TKO regulu, piemēram, valsts interence vai *PSA*, situācijas risināšanai šķiet nepietiekami vai nepiemēroti⁸. Šie pasākumi parasti bija vērsti uz situācijām, ko radīja pārprodukcija (pieprasījuma trūkums), kurai raksturīgs cenu kritums, bet panta formulējums attiecas arī uz pretējo situāciju — trūkumu un cenu pieaugumu.

Šī kārtība atspoguļo TKO regulā noteikto pasākumu pakāpenisku attīstību: pirms ārkārtas pasākumu pieņemšanas vispirms ir jāpierādās, ka tirgus intervences instrumenti (valsts interence un *PSA*) un citi instrumenti, kas pieejami saskaņā ar TKO regulu, ir nepietiekami. Ņemot to vērā, saistībā ar katru pieņemto pasākumu attiecīgā gadījumā precizē iemeslu, kāpēc tirgus traucējumi nav novērsti, izmantojot saskaņā ar TKO regulu pieejamos pasākumus, vai kāpēc to novēršanai šie pasākumi nebūtu bijuši pietiekami.

Attiecīgie pasākumi var tādā mērā un uz tik ilgu laiku, cik nepieciešams, lai novērstu tirgus traucējumus vai to draudus, paplašināt vai grozīt citu TKO regulā paredzēto pasākumu piemērošanas jomu, ilgumu vai citus aspektus, kā arī var nodrošināt pilnīgi jaunus pasākumus, arī ārkārtas atbalsta sniegšanu vienai vai vairākām nozarēm un vienai vai vairākām valstīm.

Visos ārkārtas pasākumos, ar kuriem piešķir ārkārtas atbalstu, precizē turpmāk minētos aspektus.

- i) Tajos nosaka, kuras valstis var saņemt atbalsta finansējumu, kā arī nosaka pamatu atbalsta finansējuma sadalei starp tām.
- ii) Tajos precizē, ka atbalsta sadalei starp dalībvalstīm vajadzētu būt vērstai uz tiem ražotājiem, kurus visvairāk ietekmējuši attiecīgie tirgus traucējumi. Lai mazinātu tirgus traucējumus, saskaņā ar subsidiaritātes pieeju dalībvalstīm bieži ir labākas iespējas analizēt, kuri lauksaimnieki un nozares ir jāatbalsta dažādajās tirgus situācijās. Turklāt atbalsts būtu jāsadala, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem un nediskriminējošā veidā, izvairoties no tirgus un konkurences problēmām.
- iii) Tajos nosaka, vai dalībvalstis var piešķirt papildu atbalstu (papildu finanšu līdzekļus) ar tādiem pašiem objektivitātes, nediskriminācijas un konkurences nekropļošanas nosacījumiem. Šādu papildu finanšu līdzekļu, ko neietekmē valsts atbalsta noteikumi, piešķiršanu var pamatot ar to, ka labuma guvējām dalībvalstīm piešķirtās summas tikai daļēji kompensē ražotāju faktiskos zaudējumus.

⁷ Sk. TKO regulas 1. panta 2. punktu un I pielikumu.

⁸ Norāde par citu TKO tirgus pasākumu nepiemērotību tika ieviesta ar pēdējo KLP reformu, Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2021/2117 (2021. gada 2. decembris), ar kuru groza Regulas (ES) Nr. 1308/2013, ar ko izveido lauksaimniecības produktu tirgu kopīgu organizāciju, (ES) Nr. 1151/2012 par lauksaimniecības produktu un pārtikas produktu kvalitātes shēmām, (ES) Nr. 251/2014 par aromatizētu vīna produktu definīciju, aprakstu, noformējumu, marķējumu un ģeogrāfiskās izcelsmes norāžu aizsardzību un (ES) Nr. 228/2013, ar ko ievieš īpašus pasākumus lauksaimniecības jomā attālākajiem Eiropas Savienības reģioniem (OV L 435, 6.12.2021., 262. lpp.).

- iv) Tajos precizē, kā ārkārtas atbalsts ir saistīts ar ES finansiālo palīdzību, kas piešķirta saskaņā ar citiem instrumentiem, un vai pastāv iespēja uzkrāt ārkārtas atbalstu ar šādu finansiālu atbalstu.
- v) Tajos paredz, ka dalībvalstīm jāpaziņo Komisijai: i) objektīvie kritēriji, ko izmanto atbalsta mērķorientētai novirzīšanai; ii) kā tās izvairījušās no jebkādiem konkurences izkropļojumiem; iii) kopējās samaksātās summas; iv) labuma guvēju skaits un veids un v) veikto pasākumu efektivitātes novērtējums. No 2015. gada ir jāziņo arī par konkrētajiem veiktajiem pasākumiem, plānoto ietekmi un papildu finanšu līdzekļiem.

2.4. Regulas 220. pants

220. pants ļauj Komisijai pieņemt īstenošanas aktus un pēc dalībvalsts pieprasījuma un pamatojoties uz situācijas novērtējumu, veikt ārkārtas pasākumus, lai novērstu to pasākumu ietekmi uz tirgu, kas valsts līmenī veikti dzīvnieku slimību un augiem kaitīgo organismu izplatības apkarošanas nolūkā⁹. Novērtējumā izvērtē pierādījumus par to, vai attiecīgā dalībvalsts ir ātri pieņēmusi veselības, veterināros un fitosanitāros pasākumus slimības izskaušanai vai uzrauga, kontrolē, iznīcina vai ierobežo augiem kaitīgo organismu. Ar 220. panta pasākumiem var arī novērst nopietnus tirgus traucējumus, kuru tiešais cēlonis ir patērētāju uzticības zaudēšana sabiedrības, dzīvnieku vai augu veselības risku dēļ.

220. pants nodrošina juridisko pamatu kompensācijas piešķiršanai ražotājiem, kurus skārusi tirdzniecības ierobežojumu netiešā ietekme vai patērētāju uzticības zaudēšana un kuri nav tiesīgi saņemt ES finansiālos ieguldījumus ES tiesību aktos paredzēto veselības un veterināro profilakses un kontroles pasākumu ietvaros¹⁰. Šī kompensācija ir jālīdzfinansē attiecīgajai dalībvalstij. ES piešķir līdzfinansējumu 50 % apmērā no izdevumiem, kas radušies dalībvalstīm (60 % apmērā mutes un nagu sērgas apkarošanai).

220. pantā ir uzskaitītas nozares, kurās var kompensēt tirdzniecību ierobežojošu pasākumu ietekmi.

Saskaņā ar 220. pantu pieņemtās atbalsta shēmas paredz, ka dalībvalstīm jāveic administratīvās pārbaudes un pārbaudes uz vietas un šīs pārbaudes pienācīgi jādokumentē.

2.5. Regulas 221. pants

221. pants ļauj Komisijai ar īstenošanas aktiem veikt ārkārtas pasākumus, lai atrisinātu īpašas problēmas, ja nav izpildīti nosacījumi pasākumu pieņemšanai saskaņā ar 219. vai 220. pantu.

Lai veiktu šos pasākumus, nav vajadzīgi tirgus traucējumi vai to draudi. Tāpēc risināmajai "īpašajai problēmai" var būt cits iemesls, kas neļauj sasniegt KLP mērķus. Ar šiem pasākumiem var atkāpties no TKO regulas noteikumiem tikai tik lielā mērā un tik ilgi, cik tas ir absolūti nepieciešams, un jebkurā gadījumā uz laikposmu, kas nepārsniedz 12 mēnešus.

Būtisku, steidzamu iemeslu dēļ situācijās, kas var izraisīt strauju ražošanas un tirgus apstākļu pasliktināšanos, ko varētu būt grūti novērst, ja pasākumu pieņemšana aizkavētos, var pieņemt tūlītēji piemērojamus īstenošanas aktus (TKO regulas 229. panta 3. punkts).

⁹ Augiem kaitīgie organismi un norāde par saistītajām fitosanitārajām kontrolēm tika iekļauti ar pēdējo KLP reformu, Regulu (ES) 2021/2117. Augiem kaitīgie organismi attiecas tikai uz augļiem un dārzeņiem.

¹⁰ Sk. Eiropas Parlamenta un Padomes 2014. gada 15. maija Regulu (ES) Nr. 652/2014, ar ko paredz noteikumus tādu izdevumu pārvaldībai, kuri attiecas uz pārtikas apriti, dzīvnieku veselību un dzīvnieku labturību, augu veselību un augu reproduktīvo materiālu (OV L 189, 27.6.2014., 1. lpp.). Regula tika atcelta ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2021. gada 28. aprīļa Regulu (ES) 2021/690, ar ko izveido iekšējā tirgus, uzņēmumu, tostarp mazo un vidējo uzņēmumu, konkurētspējas, augu, dzīvnieku, pārtikas aprites un dzīvnieku barības jomas un Eiropas statistikas programmu (vienotā tirgus programma) un atceļ Regulas (ES) Nr. 99/2013, (ES) Nr. 1287/2013, (ES) Nr. 254/2014, un (ES) Nr. 652/2014 (OV L 153, 3.5.2021., 1. lpp.).

2.6. Regulas 222. pants

Visbeidzot, TKO regulas 222. pants pilnvaro Komisiju pieņemt īstenošanas aktus, lai atbrīvotu no konkurences tiesību aktu piemērošanas lauksaimnieku un viņu apvienību, atzītu ražotāju organizāciju (RO), ražotāju organizāciju apvienību vai atzītu starpnozaru organizāciju nolīgumus un lēmumus, kuru mērķis ir tirgus stabilizēšana¹¹.

Privātu operatoru veikto piedāvājuma pārvaldības pasākumu mērķis ir novērst nopietnu tirgus nelīdzsvarotību. Konkurences tiesību akti parasti nepieļauj šādus nolīgumus starp RO, jo tiem ir konkurenci ierobežojoša ietekme.

Šiem nolīgumiem un lēmumiem i) vajadzētu būt piemērojamiem ne ilgāk kā 6 mēnešus (bet termiņu var pagarināt); ii) nevajadzētu apdraudēt vienotā tirgus pienācīgu darbību; iii) vajadzētu būt vērstiem vienīgi uz attiecīgās nozares stabilizēšanu un iv) vajadzētu ietilpt vienā vai vairākās pantā uzskaitītajās īpašajās kolektīvās rīcības kategorijās. Līdz 2017. gadam šos pasākumus varēja pieņemt tikai tad, ja tirgus pasākumi vai ārkārtas pasākumi attiecībā uz konkrētajiem produktiem jau bija pieņemti kā galējais līdzeklis. Kopš tā laika (un kopš *Omnibus* reformas regulas¹² pieņemšanas) tie var papildināt ES rīcību saskaņā ar pārējiem noteikumiem, nepiemērojot šādu priekšnoteikumu.

Ir vērts pieminēt, ka 222. pants neparedz ES finansējuma mobilizēšanu.

3. Ārkārtas pasākumu izmantošana (krīzes gadījumā)

No 2014. gada 1. janvāra līdz 2023. gada beigām saskaņā ar TKO 219.–222. pantu ir pieņemti 63 ārkārtas pasākumi. Turpmāk sniegts pārskats par šiem pasākumiem un ar tiem saistīto konkrēto krīzi vai situāciju, kuras dēļ tie pieņemti¹³.

Lielākā daļa pasākumu (32 akti) ir pieņemti saskaņā ar 219. pantu, 14 akti — saskaņā ar 220. pantu, 11 akti — saskaņā ar 221. pantu un 6 akti — saskaņā ar 222. pantu.

Visi pasākumi ir uzskaitīti 1. pielikumā. Informācija par pasākumu izpildi līdz 2023. gada 15. oktobrim ir sniegta arī 2. pielikumā.

3.1. Krievijas noteiktais importa aizliegums apvienojumā ar piedāvājuma un pieprasījuma nelīdzsvarotību

Atriebjoties par sankcijām, ko ES noteica pēc Krievijas veiktās Krimas aneksijas 2014. gada pavasarī, Krievijas valdība ieviesa aizliegumu importēt konkrētus lauksaimniecības produktus no Eiropas Savienības. Aizliegums, kas stājās spēkā 2014. gada 7. augustā, ietvēra tādus produktus kā piens un piena produkti, lopkopības produkti un svaigi augļi un dārzeņi. Sākotnējais aizliegums, kas vēlāk tika pagarināts, būtiski ietekmēja attiecīgo lauksaimniecības produktu ES eksportētājus, jo tas ierobežoja viņu piekļuvi Krievijas tirgum.

¹¹ Šādas kolektīvas rīcības iespējas ir attiecinātas arī uz lauksaimniekiem un viņu apvienībām ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2017. gada 13. decembra Regulu (ES) 2017/2393, ar ko groza Regulas (ES) Nr. 1305/2013 par atbalstu lauku attīstībai no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA), (ES) Nr. 1306/2013 par kopējās lauksaimniecības politikas finansēšanu, pārvaldību un uzraudzību, (ES) Nr. 1307/2013, ar ko izveido noteikumus par lauksaimniekiem paredzētiem tiešajiem maksājumiem, kurus veic saskaņā ar kopējās lauksaimniecības politikas atbalsta shēmām, (ES) Nr. 1308/2013, ar ko izveido lauksaimniecības produktu tirgu kopīgu organizāciju un (ES) Nr. 652/2014, ar ko paredz noteikumus tādu izdevumu pārvaldībai, kuri attiecas uz pārtikas apriti, dzīvnieku veselību un dzīvnieku labturību, augu veselību un augu reproduktīvo materiālu (OV L 350, 29.12.2017., 15. lpp.) (*Omnibus* regula).

¹² Regula (ES) 2017/2393.

¹³ Būtu jānorāda, ka daži akti ir tikai iepriekš apstiprinātu aktu grozījumi, ar ko, piemēram, pagarina pasākumu ilgumu, paplašina to darbības jomu, iekļaujot papildu labuma guvējus utt.

3.1.1. Augļi un dārzeņi

Krievijas noteiktais ES importa aizliegums izraisīja ievērojamu cenu kritumu ES augļu un dārzeņu nozarē, jo viens no tās lielākajiem eksporta tirgiem pēkšņi kļuva nepieejams, ES radot pārprodukciju.

Tirgus traucējumu draudi šajā nozarē bija īpaši intensīvi, jo tie negaidīti radās ražas novākšanas laikā, kad lauksaimniekiem bija palicis liels daudzums novāktu un ļoti ātrbojīgu produktu, kuru uzglabāšanas iespējas bija ierobežotas. Turklāt dažu šķirņu produktiem, kas bija galvenokārt paredzēti Krievijai, ātri neatradās alternatīvi eksporta tirgi. Attiecībā uz persikiem un nektarīniem aizliegums sakrita ar augstu piedāvājuma līmeni, kas bija saistīts ar laikapstākļiem 2014. gadā. Tā kā augļu un dārzeņu ražošana ir neparedzama un produkti ir ātrbojīgi, pat nelieli pārpalikumi tirgū var radīt tajā būtiskus traucējumus.

Lai novērstu nopietnus tirgus traucējumus un mazinātu cenu kritumu, tika pieņemti divi pasākumi. Ar 219. panta pasākumu 2014. gada 21. augustā tika palielināts persiku un nektarīnu apjoms, par kuru RO var saņemt atbalstu par izņemšanu no tirgus, lai tos izplatītu bez maksas¹⁴. Tas ļāva piešķirt ES finansiālo palīdzību arī ražotājiem, kas nav RO biedri, un papildu atbalstu veicināšanas pasākumiem ražotāju organizācijām no četrām galvenajām ražotājvalstīm, proti, Grieķijas, Spānijas, Francijas un Itālijas, summai nepārsniedzot 3 milj. EUR¹⁵.

Ar otru 219. panta pasākumu, kas datēts ar 2014. gada 29. augustu, tika paplašināta minētās regulas darbības joma, attiecinot to arī uz citiem augļiem un dārzeņiem, kurus skāra eksporta tirgu zaudēšana. Ar to tika piešķirti 125 milj. EUR (no kuriem 82 milj. EUR — par āboliem un bumbieriem un 43 milj. EUR — par citiem augļiem un dārzeņiem), lai sniegtu finansiālu palīdzību par lielākiem apjomiem saistībā ar izņemšanu no tirgus, priekšlaicīgu ražas novākšanu un ražas nenovākšanu gan ražotājiem, kuri bija RO biedri, gan ražotājiem, kas tādi nebija, līdz noteiktam produktu (uzskaitīti regulas I pielikumā) daudzumam¹⁶.

Šie ārkārtas pasākumi tika pagarināti un papildināti, arī lai to darbības jomā iekļautu apelsīnus, klementīnus, mandarīnus un citronus¹⁷.

2016. gada janvārī Krievijas noteiktais lauksaimniecības produktu importa aizliegums tika attiecināts arī uz Turcijas lauksaimniecības produktu importu. Tā kā Turcija bija liela augļu un dārzeņu eksportētāja Krievijā, tirgus traucējumu draudi ES bija būtiski noviržu tirdzniecības plūsmās ietekmes dēļ. 2016. gada jūnijā saskaņā ar 219. pantu tika ieviests jauns pasākums, ar ko pielāgoja spēkā esošos pasākumus un paplašināja to darbības jomu, tajā iekļaujot arī citus produktus. Pasākums ietvēra produktu, par kuriem var saņemt finansiālu palīdzību, maksimālā daudzuma ierobežojumu noteikšanu katrai ražotājai dalībvalstij¹⁸.

¹⁴ To krīzes pārvarēšanas pasākumu (piemēram, izņemšanas no tirgus, priekšlaicīgas ražas novākšanas un ražas nenovākšanas) juridiskais pamats, ko ES var atbalstīt saskaņā ar darbības programmām attiecībā uz augļiem un dārzeņiem, laika gaitā ir mainījies no TKO regulas (ES) Nr. 1308/2013 (33. un 34. pants) uz KLP stratēģisko plānu regulu (Eiropas Parlamenta un padomes 2021. gada 2. decembra Regulu (ES) 2021/2115, ar ko izveido noteikumus par atbalstu stratēģiskajiem plāniem, kuri dalībvalstīm jāizstrādā saskaņā ar kopējo lauksaimniecības politiku (KLP stratēģiskie plāni) un kurus finansē no Eiropas Lauksaimniecības garantiju fonda (ELGF) un no Eiropas Lauksaimniecības fonda lauku attīstībai (ELFLA), un ar ko atceļ Regulas (ES) Nr. 1305/2013 un (ES) Nr. 1307/2013 (OV L 435, 6.12.2021., 1. lpp.). Kopš 2021. gada nozarisku intervencu tvērumu, ilgumu un citus aspektus augļu un dārzeņu nozarē reglamentē KLP stratēģisko plānu regula (42. pants un turpmākie panti).

¹⁵OV L 248, 22.8.2014., 1. lpp.

¹⁶OV L 259, 30.8.2014., 2. lpp.

¹⁷OV L 284, 30.9.2014., 22. lpp.; OV L 366, 20.12.2014., 20. lpp.; OV L 211, 8.8.2015., 17. lpp.).

¹⁸OV L 154, 11.6.2016., 3. lpp.

2017. gada martā neizmantotie piešķirtie daudzumi tika pārdalīti starp ražotājām dalībvalstīm ar jaunu deleģēto aktu¹⁹.

Pēc tam, veicot regulāru ES tirgus uzraudzību, tika konstatēts uzlabojums attiecībā uz ilggadīgām kultūrām (dārzeņiem un dažiem augļiem), un tā rezultātā spēkā esošie pasākumi tika pielāgoti. 2017. gada aprīlī ar 219. pantā paredzētu pasākumu tika samazināts to produktu skaits un maksimālie daudzumi, par kuriem var saņemt atbalstu²⁰. Tomēr, ņemot vērā persiku un nektarīnu augsto ražošanas līmeni un krājumus dažās dalībvalstīs, kā arī sanitāro un fitosanitāro pasākumu ieviešanu tādos alternatīvos eksporta galamērķos kā Baltkrievija, 2017. gada septembrī tika pieņemts jauns pasākums saskaņā ar 219. pantu. Ar šo jauno aktu tika palielināts maksimālais persiku un nektarīnu daudzums, par ko var saņemt atbalstu, Grieķijai, Spānijai un Itālijai²¹.

Visu minēto pasākumu rezultātā līdz 2018. gadam pavisam tika izmaksāti vairāk nekā 500 milj. EUR, ļaujot izņemt no tirgus gandrīz 1,8 milj. tonnu svaigu augļu un dārzeņu.

3.1.2. Piens un piena produkti

Krievijas noteiktais ES importa aizliegums piena produktu tirgū vispirms radīja tirgus traucējumu draudus un pēc tam — faktiskus tirgus traucējumus, un tā rezultātā ievērojami kritās cenas. Šī situācija apvienojumā ar citiem apstākļiem, piemēram, importa no Ķīnas (lielākais pasaules importa tirgus) samazināšanos, pozitīvām cenām un laikapstākļiem, izraisīja piena piedāvājuma pieaugumu pasaulē. Visu minēto apstākļu kopējā ietekme izraisīja piedāvājuma un pieprasījuma nelīdzsvarotību piena nozarē visā pasaulē un strauju piena un piena produktu cenu kritumu, un tas negatīvi ietekmēja lopkopības nozari.

Lai tirgū nodrošinātu noteiktību, ar 219. panta pasākumiem vairākas reizes tika pagarināts valsts intervences periods attiecībā uz vājpiena pulveri un sviestu (kas parasti ilga no 1. marta līdz 30. septembrim)²².

Papildus standarta atbalstam par sviesta un vājpiena pulvera privātu uzglabāšanu 2014. gada beigās²³ un 2015. gada beigās²⁴ tika ieviesta pagaidu ārkārtas atbalsta shēma attiecībā uz visu veidu sieru (ne tikai sieru ar aizsargātu ģeogrāfiskās izcelsmes norādi (AĢIN) vai cilmes vietas nosaukumu (ACVN), par kuriem saskaņā ar TKO regulu var saņemt *PSA*, privātu uzglabāšanu.

No 2014. līdz 2017. gadam šos pasākumus papildināja ārkārtas finansiālā atbalsta shēmas piena un citām lopkopības nozarēm.

2014. gada novembrī tika pieņemts 219. pantā paredzētais pasākums, kas nodrošināja ārkārtas atbalstu piena ražotājiem Igaunijā, Latvijā un Lietuvā 28,6 milj. EUR (attiecīgi 6,8 milj. EUR, 7,7 milj. EUR un 14,1 milj. EUR) apmērā. Šā pasākuma mērķis bija risināt likviditātes problēmas, ko izraisīja liela tirdzniecības partnera zaudēšana un tam sekojošais piena cenu kritums. Minētās trīs valstis lielā mērā bija atkarīgas no eksporta uz Krieviju, un to piena

¹⁹OV L 58, 4.3.2017., 8. lpp.

²⁰OV L 170, 1.7.2017., 31. lpp.

²¹OV L 233, 9.9.2017., 1. lpp.

²²OV L 265, 5.9.2014., 21. lpp.; OV L 360, 17.12.2014., 13. lpp.; OV L 242, 18.9.2015., 28. lpp.; OV L 242, 9.9.2016., 15. lpp.

²³OV L 265, 5.9.2014., 22. lpp., akts atcelts neilgi pēc pieņemšanas, jo izrādījās, ka shēmu nesamērīgi izmanto siera ražotāji no apgabaliem, kas parasti uz Krieviju būtiskus daudzumus neeksportē (OV L 279, 23.9.2014., 17. lpp.).

²⁴OV L 271, 16.10.2015., 15. lpp., akts vēlāk grozīts, lai dažām dalībvalstīm darītu pieejamus neizmantotos maksimālos siera daudzumus (OV L 41, 18.2.2016., 10. lpp.).

nozare koncentrējās uz produktiem, uz kuriem valsts intervence vai *PSA* neattiecas²⁵. Līdzīgu iemeslu dēļ 2014. gada decembrī 10,7 milj. EUR tika piešķirti Somijai²⁶. Šīm četrām valstīm piešķirtā atbalsta pamatā bija to piena ražošanas apjoms saskaņā ar valsts kvotām.

2015. gada oktobrī Krievijas noteiktā un pagarinātā aizlieguma radīto lielo piedāvājuma un pieprasījuma nelīdzsvarotību piena, piena produktu un cūkgaļas nozarē papildināja ražošanas izmaksu pieaugums citās lopkopības nozarēs, ko izraisīja 2015. gada sausums Eiropā. Šis apstākļu kombinācijas rezultātā saskaņā ar 219. pantu tika pieņemts pasākums, ar ko piešķir ārkārtas atbalstu piena un citu lopkopības nozaru lauksaimniekiem visās ES dalībvalstīs par kopējo summu 420 milj. EUR²⁷. Tika atļauts papildu valsts atbalsts līdz 100 % apmērā, uz kuru neattiecas valsts atbalsta procedūras.

Pēc tam 2016. gada aprīlī tika pieņemti divi pasākumi saskaņā ar attiecīgi 219. un 222. pantu. Šie divi pasākumi ļāva kooperatīviem un citām atzītām un neatzītām RO noslēgt nolīgumus un pieņemt lēmumus par piena ražošanas plānošanu, lai stabilizētu tirgu²⁸. Pēdējais minētais pasākums septembrī tika pagarināts zemās apguves dēļ²⁹.

2016. gada septembrī tika ieviesti tādi divi jauni pasākumi saskaņā ar 219. pantu, kuru mērķis bija novērst tirgus traucējumus piena un lopkopības nozarē, ko ietekmēja Krievijas turpinātais aizliegums un pastāvīgā piedāvājuma un pieprasījuma nelīdzsvarotība pasaulē, un ar kuriem sniedza papildu ārkārtas atbalstu piena un lopkopības nozares lauksaimniekiem.

Pirmais pasākums ļāva dalībvalstīm piešķirt atbalstu, pamatojoties uz govs piena piegāžu brīvprātīgu samazinājumu, lai samazinātu ražošanas apjomus un palīdzētu nozarei stabilizēties. Otrā pasākuma mērķis bija novērst tirgus traucējumus piena, cūkgaļas, liellopu gaļas, teļa gaļas, aitas gaļas un kazas gaļas nozarē. Atkarībā no apstākļiem valstī tas: i) ļāva lauksaimniekiem saņemt kompensāciju par zemākām piena cenām; ii) nodrošināja atbalstu liellopu un teļa gaļas nozarei un iii) pievērsās Āfrikas cūku mēra uzliesmojumiem citās lopkopības nozarēs. Aktā ir uzskaitītas darbības, kuru mērķis ir veicināt ekonomisko ilgtspēju un sekmēt tirgus stabilizāciju un par kurām varēja saņemt atbalstu. Dalībvalstīm bija jāziņo par veiktajiem pasākumiem un jāpamato atbalsta piešķiršana lopkopības nozarēs, kas nav piena nozare. 150 milj. EUR tika piešķirti, lai palīdzētu samazināt piena ražošanas apjomu, un 350 milj. EUR tika piešķirti pielāgošanas atbalstam lopkopības nozarē³⁰. Otrais minētais atbalsts ļāva piešķirt papildu valsts atbalstu līdz 100 % apmērā.

3.2. Covid-19

Covid-19 pandēmijas laikā pārvietošanās ierobežojumu, ierobežotas darbaspēka pieejamības un viesmīlības un ēdināšanas iestāžu obligātas slēgšanas dēļ pēkšņi samazinājās vairāku lauksaimniecības un pārtikas produktu patēriņš.

3.2.1. Piens un piena produkti

Piena un piena produktu nozarē pieprasījums samazinājās 2020. gadā noteikto mājsežu laikā. 2020. gada aprīlī saskaņā ar TKO regulu attiecībā uz atbalsttiesīgajiem produktiem (sviestu, vājpiena pulveri) tika sākti tirgus intervences pasākumi *PSA* veidā. Tā kā ražotāji pārstrādāto

²⁵OV L 341, 27.11.2014., 3. lpp.

²⁶ OV L 366, 20.12.2014., 18. lpp.

²⁷ OV L 271, 16.10.2015., 25. lpp.

²⁸ OV L 96, 12.4.2016., 18. lpp.; OV L 96, 12.4.2016., 20. lpp. Atšķirīgais juridiskais pamats atspoguļo to, ka 222. pants attiecas tikai uz atzītām RO; lai to attiecinātu arī uz kooperatīviem, kas nav atzīti par RO, bija jāpieņem pasākums saskaņā ar 219. pantu.

²⁹OV L 242, 9.9.2016., 17. lpp.

³⁰ OV L 242, 9.9.2016., 4. lpp.; OV L 242, 9.9.2016., 10. lpp.

svaigpienu nevarēja pārvērst uzglabājamos un mazāk darbietilpīgos produktos, šos pasākumus papildināja 219. pantā paredzētais pasākums, ar ko *PSA* piešķir sieriem bez ACVN vai AĢIN sertifikācijas (par kuriem saskaņā ar TKO noteikumiem nevar saņemt *PSA*), ievērojot iepriekš noteiktus maksimālos apjomus katrai dalībvalstij³¹.

Vienlaikus, ņemot vērā lielo piedāvājuma un pieprasījuma tirgus nelīdzsvarotību nozarē, tika pieņemts arī 222. pantā paredzētais pasākums, kas ļāva RO slēgt nolīgumus un pieņemt kopīgus lēmumus par svaigpiena ražošanas apjomu plānošanu pirms sezonas, kad ražošanas apjomi ir vislielākie, lai līdzsvarotu piena un piena produktu cenu kritumu³².

3.2.2. Augļi, dārzeņi un vīns

Svarīgu augļu, dārzeņu un vīna noieta tirgu (veikalu, restorānu) slēgšana, kā arī darbinieku trūkums būtiski traucēja augļu, dārzeņu un vīna nozari ES.

Vīna nozarē eksportu jau bija negatīvi ietekmējuši Amerikas Savienoto Valstu 2019. gada oktobrī noteiktie 25 % importa tarifi (pēc vērtības) ES vīnam. Pandēmija šo situāciju saasināja, vīna ražotājiem radot finansiālas grūtības.

Lai novērstu Covid-19 izraisītos tirgus traucējumus augļu, dārzeņu un vīna nozarē, 2020. gada aprīlī tika pieņemts pasākums saskaņā ar 219. pantu. Ar šo aktu tika ieviestas atkāpes no spēkā esošajiem TKO noteikumiem attiecībā uz darbības un atbalsta programmām³³.

Attiecībā uz augļiem un dārzeņiem uz laiku tika atcelti izdevumu ierobežojumi krīzes novēršanas un pārvarēšanas pasākumiem darbības programmās.

Vīna nozarē, lai no tirgus izņemtu pārprodukciju, kas mazināja cenas, uz laiku tika paplašināta finansiālā palīdzība saskaņā ar atbalsta programmām, lai aptvertu gan vīna destilāciju rūpnieciskām vai enerģētikas vajadzībām, gan atbalstu uzglabāšanai krīzes situācijās. Ar pasākumu tika paplašināts arī ES atbalsts ražotāju kopfondiem un palielinātas ES finanšu iemaksu robežvērtības vairākiem pasākumiem, lai gan samazinātu operatoru pašu finanšu iemaksas, gan uzlabotu viņu naudas plūsmu. Valsts atbalsta programmu darbības budžets palika nemainīgs³⁴.

Vienlaikus tika pieņemts pasākums saskaņā ar 221. pantu, kura mērķis bija novērst darbaspēka trūkumu vīndārzos un ar kuru tika pagarinātas gan stādīšanas atļaujas, kuru derīgums beidzās 2020. gadā, gan arī platību izaršanas termiņš paredzētas atkārtotas apstādīšanas gadījumā³⁵.

2020. gada jūlijā tika ieviesti divi jauni pasākumi, lai palīdzētu augļu un dārzeņu un vīna nozarei pārvarēt pandēmijas ietekmi. Ar pirmo saskaņā ar 219. pantu pieņemto pasākumu tika ieviesta papildu elastība darbības un atbalsta programmām abās nozarēs. Vīna nozarē ražotāji noteiktos apstākļos varēja arī pieprasīt avansa maksājumus 100 % apmērā no ES atbalsta summas gan par vīna destilāciju krīzes situācijā, gan vīna uzglabāšanu krīzes situācijā, lai vājinātu viņu naudas plūsmas samazināšanos³⁶.

Otrs pasākums tika ieviests saskaņā ar 222. pantu, un tā mērķis bija novērst lielo tirgus nelīdzsvarotību vīna nozarē, kad patēriņš un eksports samazinājās un lieli vīna apjomi tika

³¹OV L 140, 4.5.2020., 1. lpp.

³²OV L 140, 4.5.2020., 37. lpp.

³³ 2020. gadā šīs abas programmas vēl reglamentēja TKO regula.

³⁴OV L 140, 4.5.2020., 6. lpp.

³⁵OV L 140, 4.5.2020., 46. lpp.

³⁶OV L 300, 14.9.2020., 26. lpp.

novietoti uzglabāšanai. Tas ļāva lauksaimniekiem, atzītām RO un starpnozaru organizācijām slēgt nolīgumus un pieņemt kopīgus lēmumus par ražošanas, pārveides, pārstrādes, uzglabāšanas un veicināšanas darbībām³⁷.

Atzīstot, ka, neraugoties uz iepriekš veiktajiem pasākumiem, situācija vīna nozarē nebija uzlabojusies, 2021. gada janvārī un septembrī tika pieņemti divi pasākumi saskaņā ar 219. pantu, ar kuriem pagarināja iepriekš pieņemto atkāpju piemērošanas periodu un nodrošināja papildu elastību ražas apdrošināšanas atbalstam³⁸.

3.2.3. *Citas nozares*

Tirgus nelīdzsvarotību kartupeļu un dzīvo augu un ziedu nozarēs Covid-19 mājsežu laikā izraisīja straujš pieprasījuma un cenu kritums, ierobežota darbaspēka pieejamība un augstākas transportēšanas izmaksas.

Lai atbalstītu ražotājus, 2020. gada aprīlī tika pieņemti divi pasākumi saskaņā ar 222. pantu, kas ļāva lauksaimniekiem un atzītām RO slēgt nolīgumus un pieņemt kopīgus lēmumus, piemēram, par izņemšanu no tirgus, bezmaksas izplatīšanu, veicināšanu un ražošanas pagaidu plānošanu³⁹.

3.3. Karš Ukrainā un turpmākās norises tirgū

Krievijas agresijas kara pret Ukrainu rezultātā radās akūti ES tirgus traucējumu draudi, ko izraisīja būtisks graudu un izejresursu (jo īpaši enerģijas un mēslošanas līdzekļu) cenu pieaugums un tirdzniecības traucējumi. Lai šos draudus novērstu, 2022. gada martā saskaņā ar 219. pantu tika pieņemts pasākums, ar ko nodrošina pagaidu ārkārtas atbalstu visu nozaru lauksaimniekiem, ja viņi ir iesaistījušies darbībās, kas veicina pārtikas nodrošinājumu vai novērš tirgus nelīdzsvarotību. Dalībvalstīm, pamatojoties uz to tiešo maksājumu maksimālo apjomu, tika darīti pieejami un piešķirti kopā 500 milj. EUR. Dalībvalstis varēja brīvi izvēlēties labuma guvēju(-as) nozari(-es), lai atbalstītu visvairāk cietušos ražotājus. Tika atļauts arī papildu valsts atbalsts, nepārsniedzot 200 %⁴⁰.

Arī 2022. gada jūlijā tika pieņemts pasākums saskaņā ar 219. pantu, lai atbalstītu augļu un dārzeņu nozari. Tas ļāva atkāpties no krīzes pārvarēšanas un novēršanas pasākumu izdevumu ierobežojumiem un palielināja ES finansiālās palīdzības daļu valstu darbības fondiem šajā nozarē⁴¹.

Graudaugu un eļļas augu sēklu importa pieaugums no Ukrainas uz Savienības dalībvalstīm, kuras atrodas tuvu Ukrainas robežai un kurās tika izveidoti tirdzniecības koridori, ko dēvē par “ES un Ukrainas solidaritātes joslām”, ietekmēja vietējos lauksaimniekus. Dažos ES reģionos papildu imports izraisīja pārprodukciju iekšzemē, pazemināja vietējās cenas vai pārslogoja loģistikas ķēdes. Atzīstot šīs problēmas, 2023. gada aprīlī tika pieņemts pasākums saskaņā ar 221. pantu. Tika piešķirti 56 milj. EUR, lai atbalstītu Bulgārijas, Polijas un Rumānijas lauksaimniekus, kurus visvairāk skāra graudaugu un eļļas augu sēklu importa no Ukrainas pieaugums. Tika atļauts arī papildu valsts atbalsts, nepārsniedzot 100 %⁴².

Nemot vērā tās negatīvās ietekmes apmēru, ko radīja graudaugu un eļļas augu sēklu importa no Ukrainas pieaugums Bulgārijā, Ungārijā, Polijā, Rumānijā un Slovākijā, 2023. gada jūnijā

³⁷OV L 215, 7.7.2020., 13. lpp.

³⁸OV L 31, 29.1.2021., 198. lpp.; OV L 415, 22.11.2021., 1. lpp.

³⁹OV L 140, 4.5.2020., 13. lpp.; OV L 140, 4.5.2020., 17. lpp.

⁴⁰OV L 96, 24.3.2022., 4. lpp.

⁴¹OV L 189, 18.7.2022., 1. lpp.

⁴²OV L 96, 5.4.2023., 80. lpp.

tika pieņemts otrs pasākums saskaņā ar 221. pantu. Ar šo otru pasākumu iepriekšējais pasākums tika paplašināts, darot pieejamus 100 milj. EUR tādu lauksaimnieku atbalstam, kas audzē konkrētus graudaugus un eļļas augu sēklas [1. pielikums], piecās valstīs. Tika atļauts papildu valsts atbalsts, kas nepārsniedz 200 %⁴³.

2023. gada vidū uz augsto ražošanas izmaksu, augstās pārtikas cenu inflācijas un patērētāju pieprasījuma samazināšanās fona bija vērojams vairāku lauksaimniecības produktu cenu straujš kritums. Šie apstākļi ļoti negatīvi ietekmēja dažādas lauksaimniecības nozares ES un papildus problēmām, kas konstatētas piecās priekšposteņa dalībvalstīs, kuras bija saņēmušas iepriekšējo atbalstu, lauksaimniekiem radīja likviditātes problēmas.

2023. gada jūlijā tika pieņemts pasākums saskaņā ar 221. pantu, lai risinātu konkrētās problēmas, kas novērotas vairākās nozarēs, piemēram, dzīvnieku, augļu un dārzeņu, vīna, graudaugu un eļļas augu sēklu nozarēs. Pasākums paredzēja ārkārtas atbalstu lauksaimniekiem visvairāk skartajās lauksaimniecības nozarēs 22 dalībvalstīs, kuras nebija divu iepriekšējo saskaņā ar 221. pantu pieņemto pasākumu labuma guvējas. Kopā tika darīti pieejami 330 milj. EUR. Dalībvalstīm bija jāpievēršas lauksaimniekiem visvairāk skartajās nozarēs, un tās varēja piešķirt atbalstu vīna destilācijas darbībām krīzes situācijā, pārsniedzot valsts atbalsta programmās noteiktos piešķirumus. Tika atļauts papildu valsts atbalsts, nepārsniedzot 200 %⁴⁴.

Vienlaikus, lai novērstu turpmākas tirgus nelīdzsvarotības draudus vīna nozarē līdz ar jaunās ražas ieguvī, 2023. gada jūnijā tika pieņemts pasākums saskaņā ar 219. pantu, kas ļauj dalībvalstīm novirzīt daļu no valsts atbalsta programmu finanšu resursiem, lai sniegtu atbalstu, kas pielāgots to konkrētajiem apstākļiem. Atbalsts vīna destilācijai krīzes situācijā tika atļauts, ievērojot īpašus nosacījumus, kā arī atkāpjoties no TKO regulas noteikumiem un palielinot ES finansiālo ieguldījumu dažāda veida nozaru pasākumiem⁴⁵.

3.4. Ekstremāli laikapstākļi un dabas katastrofas

Jau 2015. gadā nelabvēlīgu laikapstākļu negatīvā ietekme uz tirgiem ir atzīta par vienu no faktoriem, kas veicina piedāvājuma un pieprasījuma nelīdzsvarotību lopkopības nozarē, jo sausums 2015. gada vasarā izraisīja lopbarības kultūru un ganību trūkumu⁴⁶.

Pēc zemestrīces, kas 2016. gada augustā skāra Itālijas centrālo daļu, 2016. gadā saskaņā ar 219. pantu pieņemtais pasākums, ar kuru piešķirta ārkārtas pielāgošanas atbalstu lopkopjiem, 2017. gadā tika grozīts. Lai palīdzētu kompensēt zaudējumus, kas radušies lopkopjiem skartajos reģionos, Itālijai tika atļauts piešķirt papildu valsts atbalstu, nepārsniedzot 200 %⁴⁷.

Nepieredzētu un nenormālu laikapstākļu, proti, ilgstošu spēcīgu lietusežu un plūdu dēļ, kas ietekmēja aramzemi, 2018. gada janvārī tika pieņemts pasākums saskaņā ar 221. pantu, lai atbalstītu lauksaimniekus Lietuvā, Latvijā, Igaunijā un Somijā. Pasākuma mērķis bija sniegt kompensāciju lauksaimniekiem, kurus visvairāk skārušas lietusežes un plūdi un kuru aramzemē radušies vislielākie zaudējumi attiecībā ziemāju sēju un ražu. Aktā tika noteikti katrai valstij maksimāli pieejamie ES līdzekļi, kuru kopsumma bija 15 milj. EUR, savukārt valstis pašas noteica atbalsttiesīgo hektāru skaitu un vienotas likmes atbalsta summu par hektāru. Valstīm tika atļauts piešķirt papildu finanšu līdzekļus, nepārsniedzot 100 %⁴⁸.

⁴³OV L 168, 3.7.2023., 22. lpp.

⁴⁴OV L 180, 17.7.2023., 21. lpp.

⁴⁵OV L 160, 26.6.2023., 12. lpp.

⁴⁶Sk. iepriekš, OV L 271, 16.10.2015., 25. lpp.

⁴⁷OV L 42, 18.2.2017., 7. lpp.

⁴⁸OV L 19, 24.1.2018., 6. lpp.

2023. gada jūlija vidū saskaņā ar 221. pantu pieņemtā pasākuma mērķis bija arī daļēji novērst ietekmi, ko radījuši ārkārtēji nelabvēlīgie laikapstākļi, piemēram, 2023. gada pavasara sausums (īpaši spēcīgs dažos Spānijas, Portugāles un Itālijas reģionos), un ar to saistīto kaitējumu lauksaimniecības produktu ražotājiem⁴⁹.

Šie sevišķi nelabvēlīgie laikapstākļi īpaši negatīvi ietekmēja augļu, dārzeņu un vīna ražotājus, tāpēc 2023. gada augustā tika pieņemts jauns pasākums saskaņā ar 221. pantu. Šis pasākums nodrošināja zināmu elastību un palielināja ES finansiālo ieguldījumu darbības programmu īstenošanā ražotāju organizācijām un ražotāju organizāciju apvienībām augļu un dārzeņu nozarē. Vīna nozarē ar šo pasākumu tika pagarināts gan līdz 2023. gadam derīgo stādīšanas atļauju termiņš, gan izaršanas termiņš. Ar to tika ieviestas arī elastības iespējas attiecībā uz vīndārzu pārstrukturēšanas un pārveidošanas pasākumiem, kas 2023. gadā bija tikai daļēji īstenoti⁵⁰.

Pēc tam ārkārtīgi smagus plūdus un zemes nogrūvumus 2023. gadā piedzīvoja Slovēnija, savukārt ar nepieredzētiem dabas ugunsgrēkiem un plūdiem 2023. gada augustā un septembrī saskārās daļa Grieķijas. Tā kā minētās dabas katastrofas radīja būtiskus zaudējumus lauksaimnieciskajai ražošanai, 2023. gada decembrī tika pieņemts jauns pasākums saskaņā ar 221. pantu, lai atbalstītu skartos lauksaimniekus. Abām minētajām valstīm tika piešķirti 51,7 milj. EUR, un tām tika ļauts piešķirt papildu finanšu līdzekļus, nepārsniedzot 200 %⁵¹.

3.5. Dzīvnieku slimības

3.5.1. Āfrikas cūku mēris

Lai novērstu Āfrikas cūku mēra (ĀCM) izplatību Polijas un Lietuvas teritorijā, tās 2014. gada februārī pieņēma profilaktiskus pasākumus, ar ko ierobežo cūkgaļas tirdzniecību skartajos apgabalos. Abas valstis pēc tam ziņoja Komisijai par šo ierobežojumu izraisītu būtisku cenu samazinājumu un tirgus traucējumiem attiecīgajos apgabalos. Rezultātā 2014. gada martā un aprīlī tika pieņemti divi pasākumi saskaņā ar 220. pantu, ar kuriem abām valstīm tika atļauts sniegt atbalstu noteiktu dzīvnieku nokaušanai iepriekš noteiktā laikposmā un saskaņā ar īpašiem nosacījumiem⁵².

Reaģējot uz jauniem ĀCM uzliesmojumiem Polijā, kuru rezultātā ražotāji cieta zaudējumus, 2017. gada aprīlī tika pieņemts pasākums saskaņā ar 220. pantu. Polijai ar īpašiem nosacījumiem tika atļauts piešķirt atbalstu ražotājiem par noteiktu dzīvnieku nokaušanu⁵³. Ārkārtas atbalsts ar līdzīgiem nosacījumiem tika piešķirts arī mazām cūkkopības saimniecībām, 2017. gada septembrī pieņemot pasākumu saskaņā ar 221. pantu, lai novērstu ražošanas izbeigšanu šajās mazajās saimniecībās un mazinātu izmaksas, kas tām radušās, ievērojot valsts pasākumus⁵⁴.

3.5.2. Putnu gripa

No 2014. līdz 2023. gadam Eiropā, ieskaitot Itāliju, Franciju un Poliju, notika vairāki putnu gripas uzliesmojumi. Laika gaitā minētās trīs valstis Komisijai ziņoja, ka slimības izplatības ierobežošanai un izskaušanai piemērotie pasākumi radīja ienākumu zaudējumus, par kuriem olu un mājputnu gaļas nozares operatori nevar saņemt ES finansiālo ieguldījumu saskaņā ar

⁴⁹ Sk. iepriekš, OV L 180, 17.7.2023., 21. lpp.

⁵⁰ OV L 199, 9.8.2023., 96. lpp.

⁵¹ OV L, 2023/2820, 18.12.2023., ELI: [EUR-Lex - L_202302820 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/l/2023/2820/oj)

⁵² OV L 95, 29.3.2014., 24. lpp.; OV L 125, 26.4.2014., 64. lpp.

⁵³ OV L 92, 6.4.2017., 41. lpp.

⁵⁴ OV L 234, 12.9.2017., 1. lpp.

piemērojamajiem ES tiesību aktiem⁵⁵. Rezultātā Komisija no 2014. gada oktobra līdz 2023. gada augustam pieņēma 11 pasākumus saskaņā ar 220. pantu, paredzot ES līdzfinansējumu izdevumiem, kas minētajām trim valstīm radušies, īslaicīgi atbalstot savus operatorus zonās, uz kurām attiecas valsts pasākumi, konkrētos laikposmos un pēc atbilstīgu pieteikumu iesniegšanas, pamatojoties uz valsts iestāžu veiktām *ex ante* pārbaudēm. Pasākumi nosaka: i) skartās sugas; ii) maksimālos to produktu daudzumus, par kuriem var saņemt finansējumu, un iii) līdzfinansējuma vienotas likmes summas un kritērijus, ko izmanto šo summu noteikšanai (dažos gadījumos līdz noteiktam ES līdzfinansējuma maksimālajam līmenim/summai). Kopš 2014. gada maija aktos tika precizēts, ka ciestie zaudējumi nedrīkstētu būt kompensēti ar valsts atbalstu vai apdrošināšanu un ka ražotājiem par tiem pašiem zaudējumiem nevajadzētu būt saņēmušiem ES finansiālu ieguldījumu saskaņā ar citām attiecīgām ES regulām⁵⁶.

3.6. Citi pasākumi

Lai nodrošinātu tirgus stabilitāti (vai nu ES līmenī, vai skartajās nozarēs) vai lai izvairītos no dažu produktu ražošanas apjoma strauja krituma, konkrētu problēmu risināšanai ir pieņemti vēl trīs ārkārtas pasākumi saskaņā ar 221. pantu.

2019. gada jūlijā tika pieņemts pasākums saskaņā ar 221. pantu, lai sniegtu ārkārtas atbalstu liellopu un teļa gaļas nozares lauksaimniekiem Īrijā. Pasākuma pamatā bija Apvienotās Karalistes (AK) izstāšanās no ES iespējamā ietekme, jo Apvienotā Karaliste bija ievērojams Īrijas liellopu un teļa gaļas eksporta tirgus. Lai lauksaimniekiem palīdzētu pielāgot ražošanu un atrast jaunus tirgus, Īrijai tika piešķirti kopā 50 milj. EUR lauksaimnieku atbalstam. Valstij tika atļauts piešķirt papildu finanšu līdzekļus, nepārsniedzot 100 %⁵⁷.

2020. gada janvārī, pieņemot pasākumu saskaņā ar 221. pantu, tika ieviesta atkāpe no atbalsta programmām vīna nozarē. Pasākuma mērķis bija reaģēt uz ASV noteikto ievedmuitas nodokļu piemērošanu ES vīniem no dažām valstīm, ko ASV pieņēma kā pretpasākumu ES subsīdijām uzņēmumam “Airbus” un saskaņā ar PTO šķīrējtiesas lēmumu. Pasākums ļāva elastīgāk īstenot noieta veicināšanas pasākumus vīna nozarē un palielināt ES ieguldījuma likmes⁵⁸.

2020. gada martā ar 221. pantā paredzēto pasākumu tika pieņemtas arī atkāpes no darbības programmām Itālijas augļu un dārzeņu nozarē. Pasākuma mērķis bija atbalstīt RO, kuras dažos Itālijas reģionos bija skārusi marmorbrūnās blakts invāzija, un palīdzēt tām tikt galā ar kaitīgo organismu, jo saskaņā ar piemērojamajiem ES tiesību aktiem ES līmenī nekādas izskaušanas pasākumus nevarēja veikt. Lai sasniegtu šos mērķus, tika palielinātas robežvērtības ES palīdzībai krīžu novēršanas un pārvarēšanas pasākumiem⁵⁹.

4. Nobeiguma piezīmes

Šajā ziņojumā aplūkoti pasākumi liecina, ka ar 2013. gada reformu ieviestais juridiskais instrumentu kopums ārkārtas pasākumiem nodrošina elastību dažādu veidu krīžu risināšanai.

⁵⁵ Regula (ES) Nr. 652/2014, atcelta ar Regulu (ES) 2021/690.

⁵⁶ OV L 295, 11.10.2014., 51. lpp.; OV L 126, 14.5.2016., 63. lpp.; OV L 43, 21.2.2017., 196. lpp.; OV L 46, 20.2.2018., 1. lpp.; OV L 255, 11.10.2018., 1. lpp.; OV L 255, 11.10.2018., 7. lpp.; OV L 206, 6.8.2019., 12. lpp.; OV L 273, 20.8.2020., 1. lpp.; OV L 317, 9.12.2022., 56. lpp.; OV L 105, 20.4.2023., 2. lpp.; OV L 202, 14.8.2023., 8. lpp.

⁵⁷ OV L 179, 3.7.2019., 20. lpp.

⁵⁸ OV L 27, 31.1.2020., 20. lpp.

⁵⁹ OV L 98, 31.3.2020., 26. lpp.

Tāpēc ar to panākts ievērojams progress salīdzinājumā ar iepriekš pastāvošo tiesisko situāciju.

Politiskā ziņā ārkārtas pasākumi kopumā tiek vērtēti atzinīgi. To apstiprina plašais atbalsts, kas pausts, ierosinot vai pieņemot saistītos tiesību aktus Padomes un Eiropas Parlamenta līmenī, kā arī komitoloģijas procedūrās. Šo ārkārtas pasākumu izmantošana apliecina solidaritāti starp ES un tās dalībvalstīm. Šajā kontekstā jāpievērš uzmanība turpmāk izklāstītajām piezīmēm par šo pasākumu pieņemšanas loģisko pamatojumu, izstrādi un finansiālajiem aspektiem.

4.1. Ārkārtas pasākumu pieņemšanas loģiskais pamatojums

Ārkārtas pasākumi ir pieņemti, lai sasniegtu skaidrus politikas mērķus, kā norādīts aktu apsvērumos, un risinātu ārkārtas situācijas, kas var negatīvi ietekmēt lauksaimniecības tirgus. Šie pasākumi ir īstenoti saskaņā ar minētajiem politikas mērķiem. TKO regulā paredzēto ārkārtas pasākumu koncepcija un vieta liecina par to, ka tie ir līdzekļi, kas izņēmuma kārtā būtu jāizmanto, reaģējot uz īpaši sarežģītām situācijām, kuras var negatīvi ietekmēt lauksaimniecības tirgus.

Ārkārtas pasākumu izmantojums parāda, ka tie galvenokārt tika izmantoti, lai palīdzētu lauksaimniekiem saistībā ar kaitējumu, kas viņiem radies tirgus traucējumu vai dzīvnieku vai augu veselības problēmu dēļ. Tie, lai gan retāk, ir lauksaimniekiem arī palīdzējuši novērst ārkārtēji nelabvēlīgu laikapstākļu negatīvo ietekmi uz viņu ekonomisko atdevi. Zemu cenu gadījumā izmantotie papildu instrumenti ietver atbalstu privātai uzglabāšanai, lai mēģinātu uzturēt cenas, un iepirkumus valstu intervenču ietvaros, kā tas notika 2014.–2016. gadā attiecībā uz vājpiena pulveri.

4.2. Ārkārtas pasākumu izstrāde un īstenošanas aspekti

Līdz šim pieņemto ārkārtas pasākumu spektrs un dažādie apstākļi, uz kuriem ar šiem pasākumiem ir reagēts, liecina, ka tirgus traucējumi bieži vien ir daudzdimensionāli un neparedzami, tāpēc uz tiem jāreaģē *ad hoc* un mērķtiecīgi.

Risinot ieinteresēto personu vajadzības attiecībā uz krīžu pārvarēšanu, ārkārtas pasākumi kopumā ir izrādījušies efektīvi⁶⁰. Savlaicīga ES atbalsta nodrošināšana skaidri parāda valsts iestāžu rūpes, pauž Eiropas solidaritāti un pozitīvi ietekmē tirgus noskaņojumu lauksaimniecības nozarē.

Eiropas Revīzijas palāta (ERP) ir ieteikusi Komisijai noteikt *ex ante* objektīvus parametrus un kritērijus, kas darbotos kā robežvērtības, lai noteiktu, kad rodas tirgus traucējums un kad jāuzsāk ārkārtas pasākums⁶¹. Tomēr, ņemot vērā krīžu un ar tām saistītās ietekmes daudzveidību, noteikt uzsākšanas robežvērtības *ex ante* ir ārkārtīgi grūti. Tas radītu ierobežojumus attiecībā uz pasākumiem un varētu liegt tādu risinājumu ierosināšanu, kas pielāgoti dažādām situācijām, ar kurām saskaras lauksaimniecības tirgi. *Ex ante* parametru trūkums nav liedzis politikas veidotājiem izstrādāt pasākumus, kuru pamatā ir konkrētās tirgus situācijas rūpīgs novērtējums.

⁶⁰ Eiropas Komisija, Lauksaimniecības un lauku attīstības ģenerāldirektorāts, Krīžu novēršanas un pārvarēšanas kritēriju un stratēģiju uzlabošana lauksaimniecībā, galīgais ziņojums, Publikāciju birojs, 2020, <https://data.europa.eu/doi/10.2762/650110>.

⁶¹ ERP Īpašais ziņojums Nr. 23/2019 “Lauksaimnieku ienākumu stabilizācija: pieejams visaptverošs instrumentu kopums, taču ir jāpaaugstina to izmantošanas līmenis un jānovērš pārmērīgas kompensācijas”, <https://www.eca.europa.eu/lv/publications?did=52395>, un ERP Īpašais ziņojums Nr. 11/2021 “Ārkārtas atbalsts ES piena ražotājiem 2014.–2016. gadā. Iespējas uzlabot efektivitāti nākotnē”, <https://www.eca.europa.eu/lv/publications?did=58807>.

Ņemot to vērā, ERP īpašajos ziņojumos⁶² ir norādījusi uz problēmām, kas saistītas ar iespējamu pārmērīgu kompensāciju lauksaimniekiem, kuri gūst labumu no pasākumiem, vai liekās palīdzības ietekmi, ko daļēji izraisa “morālais apdraudējums”. Šos riskus nevajadzētu novērtēt par zemu, un Komisija tos arvien vairāk ir ņēmusi vērā regulu izstrādē⁶³.

Tāpat, izmantojot ārkārtas pasākumus, nevajadzētu noslāpēt lauksaimnieku iniciatīvu pašiem pārvaldīt savus riskus, izmantojot ilgtspējīgu agronomisko un lopkopības praksi, un pieņemt atbilstīgus riska pārvaldības instrumentus un stratēģijas, ieskaitot tādas, kuru mērķis ir pārvarēt dabas katastrofas, kuru biežums laika gaitā pieaug klimata pārmaiņu dēļ. Lai gan šā ziņojuma mērķis nav novērtēt šajā saistībā izdarītās izvēles (arī izvēles, kas izklāstītas Stratēģisko plānu regulā un dalībvalstu KLP stratēģiskajos plānos), tas parāda, cik svarīgi ir nākotnē nodrošināt politikas saskaņotību starp dažādiem instrumentiem valstu un ES līmenī.

No īstenošanas viedokļa ar pasākumiem, kas pieņemti saskaņā ar TKO 222. pantu, cenšas vai nu samazināt piedāvājumu, vai pārvaldīt piedāvājumu ražošanas posmā. Lai gan, to darot, šādu pasākumu mērķis ir izvairīties no, iespējams, lielākas *ex post* kompensācijas, saskaroties ar tirgus traucējumu draudiem, uz šiem pasākumiem var attiekties ar kolektīvu rīcību saistītas problēmas. Pieredze liecina, ka TKO regulas 222. panta — saskaņā ar kuru nolīgumi pusēm, kas nevēlas piedalīties, nav obligāti, — efektivitāti var apgrūtināt iespējamās parazītisma problēmas.

4.3. Finansiālie aspekti

Lauksaimniecības rezerves izveide 2023. gadā un tās diferencētā finansēšanas kārtība salīdzinājumā ar iepriekšējo “krīzes rezervi” ir padarījusi budžeta pieejamību ārkārtas pasākumiem paredzamāku. “Finanšu disciplīnas” izmantošana krīzes rezerves veidošanai ierobežoja krīzes rezerves pievilcību, jo dalībvalstis nevēlējās samazināt tiešos maksājumus visiem lauksaimniekiem kā “maksājamo cenu” par ārkārtas pasākumiem. Galvenā uzmanība tika pievērsta budžeta mobilizēšanai, kas neskartu tiešos maksājumus. Šā iemesla dēļ pasākumi pēc iespējas tika finansēti no citiem avotiem, nevis no krīzes rezerves. Ņemot to vērā, spiediens uz ES budžetu, kā arī konkurējošās vajadzības radīja nenoteiktību par šādu alternatīvu avotu turpmāku pieejamību ārkārtas pasākumu finansēšanai. Pašreizējā lauksaimniecības rezerves budžeta struktūra minētos ierobežojumus ir pārvarējusi. Tomēr, neraugoties uz šo palielināto elastību, uz jauno rezervi joprojām attiecas ES budžeta ikgadējais periods. Ņemot vērā lielo ietekmi un kaitējumu, ko radījusi tirgus krīze vai liela mēroga dabas katastrofas, lauksaimniecības rezerve, neraugoties uz tās ierobežoto apjomu, ir viens no līdzekļiem, kā atvieglot lauksaimnieku situāciju.

Pieredze, kas gūta, izmantojot ārkārtas pasākumus, arī pasākumus, ko finansē no jaunās lauksaimniecības rezerves, būs būtisks pamats turpmākās politikas pārdomās. Šajā saistībā, gatavojot nākamo kopējo lauksaimniecības politiku laikposmam pēc 2027. gada, tiks izskatītas iespējas novērst iespējamus trūkumus šo pasākumu izstrādē un izmantošanā.

⁶² ERP īpašais ziņojums Nr. 23/2019 un ERP īpašais ziņojums Nr. 11/2021.

⁶³ Jaunākie piemēri ir Regula (ES) 2023/1225, Regula (ES) 2023/1343 un Regula (ES) 2023/1465.